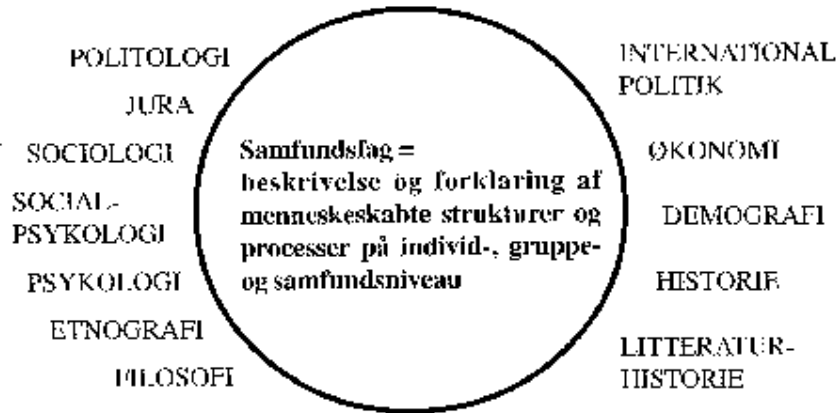

Samfundsfag og samfundsfaglig metode

af Sune Bek, Torben Spanget Christensen, Lise Hansen, Lise Laursen

Det følgende er et forsøg på at opstille en definition på, hvad der er det særegne ved samfundsfaglig metode. Derfor er det først nødvendigt at overveje hvad samfundsfag er. Dernæst er det på sin plads at slå fast,

at der er forskel på samfundsfag i bred forstand og samfundsfag i den noget snævrere forstand det praktiseres i de gymnasiale uddannelser i Danmark.

Samfundsfag i bred og snæver forstand

I bred forstand består samfundsfag af summen af alle de videnskabsfag, der beskæftiger sig med studiet af menneskeskabte strukturer og processer. Disse studeres ud fra forskellige faglige synsvinkler, hvilket søges illustreret ved nedenstående figur:

Det gymnasiale samfundsfag er defineret ud fra et udvalg af disse videnskabsfag. Faget foregiver derfor ikke at være udtømmende for området. Der er et element af tilfældighed og tradition i udvalget, som i Danmark omfatter sociologi (med socialpsykologi), politologi, international politik og økonomi. Til sammenligning kan nævnes, at samhällskunnskap i Sverige indeholder kulturgeografi. Udviklingen i faget har i Danmark haft forskellige retninger til forskellige tider f.eks. har der været en øget inddragelse af psykologi og etnografi - det er naturligt for et fag, der har samfundet som område. Eksistensen af fagene dansk, historie, geografi, erhvervsøkonomi, filosofi og psykologi, sætter samtidig nogle udviklingsgrænser for samfundsfag.

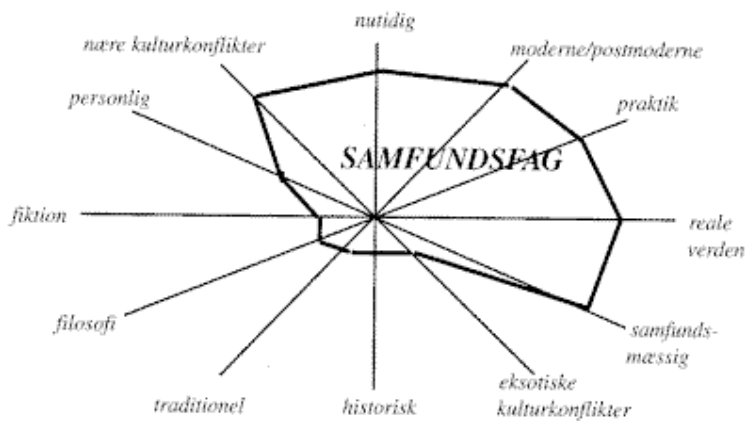
Spørgsmålet er, om det udvalg af videnskabsfag (discipliner), der hører hjemme i det gymnasiale samfundsfag i Danmark kan siges at udgøre et sammenhængende og meningsfuldt hele.

På trods af de ovennævnte elementer af tilfældighed og traditioner, som kan henføres til faggrænser, som ikke er strengt logiske, men sikkert praktiske, kan vi fastslå, at faget består af helt centrale samfundsfaglige discipliner.

Faget kan karakteriseres på følgende måder:

- . Samfundsfag betoner det interpersonelle og institutionelle, dvs. det generelle, samfundsmæssige og nedtoner det individuelle, personlige.
- . Samfundsfag betoner aktuelle kulturkonflikter og nedtoner det eksotiske og fremmedkulturelle.
- . Samfundsfag betoner det nutidige og nedtoner det historiske.
- . Samfundsfag betoner praktikken og nedtoner det filosofiske. Samfundsfag kan godt beskæftige sig med filosofiske overvejelser, men aldrig for deres egen skyld. Samfundsfags interesser ligger i forholdet mellem tanken og udmøntningen af denne i praktisk virkelighed.
- . Samfundsfag betoner det reale og nedtoner fiktionen.
- . Samfundsfag betoner det moderne og det postmoderne og nedtoner det traditionelle.

Det kan illustreres i nedenstående

figur:

Med denne afgrænsning er der en klar fokus på, at samfundsfag arbejder med at beskrive og forklare (og forudsige) det, der sker i verden omkring os. Formålet er at sætte eleverne i stand til at indgå kvalificeret i denne verden, på hvilket niveau det end måtte være.

Det specifikt samfundsfaglige består i at benytte sig af (og evt. bidrage til udvikling af) samfundsfaglige begreber, modeller og teorier i fortolkningen af verden.

Hvad er samfundsfaglig metode?

Vi taler om samfundsfaglig metode, når vi bruger begreber/modeller/teorier primært fra økonomi, sociologi og politologi, men også fra de øvrige samfundsfaglige videnskabsfag til beskrivelse og tolkning af aktuelle interpersonelle/institutionelle problemstillinger i den reale verden.

Et eksempel:

En simpel iagttagelse af omgivelserne som "der er mange hjemløse på gaden" kan kommenteres og vurderes forskelligt:

Det ser grimt ud	Dette er en æstetisk vurdering, der ikke støtter sig på samfundsfaglige begreber. Det er ikke samfundsfag!
Det skader turismen, og dermed handelsbalancen, fordi det ser grimt ud.	Et økonomisk ræsonnement. På den måde bliver det til samfundsfag!
Det er synd for dem!	Moralsk vurdering. Ikke samfundsfag!
Den urimeligt ulige fordeling kan skabe politisk og social uro.	Politisk ræsonnement. Samfundsfag!
Det er farligt, fordi det kan skabe kriminalitet.	Dette ræsonnement bygger på sociologiske forklaringer. Det er samfundsfag!

Det skader den økonomiske vækst, fordi disse mennesker ikke kan udnytte deres potentiale til at producere og forbruge.

Økonomisk ræsonnement. Samfundsfag!

Hvordan arbejder man samfundsfagligt?

Man arbejder samfundsfagligt, når man:

- udvælger relevant i forhold samfundsfaglige begreber, modeller og teorier
- argumenterer systematisk med anvendelse af samfundsfaglige begreber, modeller og teorier.
- konkluderer i forhold til samfundsfaglige begreber, modeller og teorier

Samfundsfaglige redskaber:

Nedenstående redskaber (og flere andre) anvendes i samfundsfag til den samfundsfaglige beskrivelse og tolkning af verden. Redskaberne er ikke specielt samfundsfaglige, men deres anvendelse i samfundsfag vil som regel være det, fordi de bruges til at beskrive og tolke sociologiske, politologiske og økonomiske synsvinkler:

- . talbehandlingsmetoder
- . tekstanalyse
- . kildekritik
- . dataindsamlingsmetoder
- . informationssøgning
- . problemformuleringsmetoder
- . skriftlig fremstilling
- . modeller, teorier og begreber fra de samfundsfaglige videnskabsfag

Hvad skal eleverne bruge samfundsfag til?

Samfundsfag bidrager med mange kompetencer, der er anvendelige i videre uddannelse (og på arbejdsmarkedet). Disse kompetencer kan opdeles i to hovedgrupper: de studieforberevende og de

alment dannende:

Studieforberedende elementer i samfundsfag:

De studieforberedende elementer i samfundsfag udgøres blandt andet af:

- ovennævnte redskaber
- modeltænkning
- samfundsfagligt begrebsapparat
- systematisk tænkning
- informationssøgning
- bearbejdning af informationer
- kritisk udvælgelse
- argumentation
- diskussion.

Alment dannende elementer i samfundsfag:

Samfundsfag kan sætte den enkeltes egne erfaringer som aktør i samfundet ind i en større sammenhæng og kan uddybe den viden, der stammer fra personlige erfaringer. Samfundsfag giver eleverne mulighed for at forstå forudsætningerne for egne og andres synspunkter og normer. På den måde udvikles elevernes kyndighed som aktør i et socialt system.

Samfundsfaglig almindelig dannelse er en personlig kvalifikation, der er nødvendig i uddannelsessystemet, efterspurgt på arbejdsmarkedet, og nyttig i foreningslivet og som samfundsborger generelt.

Samfundsfaglig dannelse skaber bevidsthed om det forhold, at individet indgår i en social sammenhæng. Eleverne udstyres med redskaber til at reflektere over omverdenen og deres egen rolle i den. På den måde styrkes eleverne til at agere i det sociale system og de ansøres til aktiv handling.

Samfundsfaglig dannelse = politisk dannelse?

Vi har både et humanistisk og et naturvidenskabeligt dannelsesideal, mens den samfundsfaglige dannelse har været forsømt i uddannelsessystemet. Begrebet "politisk dannelse", som det blev beskrevet af Holger Henriksen sidst i 70'erne kan måske dække, hvad denne dannelse går ud på.

"I forbindelse med samfundsfagsundervisning taler man om begrebet politisk dannelse i modsætning til politisk tilpasning. Disse to begreber er

udtryk for den ene eller den anden hensigt, man kan have med sin undervisning .

Den politiske dannelses hensigt bygger på den antagelse, at man gennem undervisning kan gøre mennesket til herre over sin egen situation og sin egen udvikling ved at give det indsigt i de sammenhænge og de kræfter, der binder og begrænser, hvor målet så er at mennesket frigør sig fra disse bindinger gennem sine politiske handlinger.

Holger Henriksen mener, at forudsætningen for at tale om politisk dannelse er, at man tager udgangspunkt i den kategoriale dannelsesteori i modsætning til den materiale og formale dannelsesteori.

Den materiale dannelsesteori var forudsætningen for det gamle fag samfundslære, hvor man havde en gennemgang af de politiske institutioner, grundloven og frihedsrettigheder, hvor det drejede sig om at give kundskaber/viden om samfundet. Det karakteristiske var, at den formidlede viden ikke problematiseredes.

Som reaktion på dette kom orienteringsfagene i folkeskolen, hvor det var den formale dannelsesteori, der var grundlaget. Det vigtige var ikke længere indholdet, men processen. Det centrale blev hvorledes man tilegner sig viden. Det var de studietekniske færdigheder og metoder og ikke indholdet, der var det centrale.

Ifølge Holger Henriksen forudsætter den politisk dannelse både viden og færdigheder. Den kategoriale dannelsesteori forsøger at kombinere disse. For at bringe orden i den kolossale viden om virkeligheden, der står til rådighed for os, har vi brug for begreber. Hvis vi er gode til at vælge begreber, kan de bruges til at etablere forbindelse mellem det særlige/individuelle og det almene.

Disse begreber er naturligvis ikke ahistoriske og værdineutrale. Derfor bliver det vigtigt i undervisningen at være opmærksom på det ideologiske aspekt i begreberne og dermed disses frigørende og undertrykkende elementer. Ved at stille forskellige kategorier op over for hinanden, når man frem til nogle kategoriale problemstillinger. Holger Henriksen finder, at der er 3 kategoriale problemstillinger, som er centrale i samfundsfag. Det er forholdet mellem kapital-arbejde, menneske-natur og individ-fællesskab. Det drejer sig om økonomisk magtudøvelse, menneskets begrænsning og den demokratiske livsform. Disse problemstillinger og de kategorier, vi vil bruge til at behandle dem, er heller ikke ahistoriske og værdifrie. Derfor er læreren nødt til at begrunde dem i samtalen med eleverne og eventuelt korrigere dem.

Læreren opgave er ikke at fremme eller hæmme elevernes politiske handlinger, men at give dem kategorier til forståelse af deres virkelighed, således at deres handlinger kan bringes i overensstemmelse med almene principper.

Den politiske dannelse tager udgangspunkt i konkrete forhold i virkeligheden, men denne viden forpligter på livspraksis (det subjektive). I modsætning til den humanistiske dannelse kan den politiske dannelse ikke forblive elitær og apolitisk.

Dette betyder ikke, at bibringelse af viden kommer til at spille en mindre rolle - tværtimod er

holdninger uden viden uacceptable. Det er netop vigtigt, at eleverne gives begreber/kategorier til at analysere deres holdninger, således at de kan begrunde dem alment. Det er imidlertid klart, at det holdningsdannende aspekt i undervisningen skal have en vigtig rolle, idet holdningerne er forudsætninger for handlinger.

Er samfundsfag altid det samme?

Samfundsfag har flere varianter. Der kan skelnes mellem højniveauet på den ene side og mellemniveau, fællesfag og tilvalg på den anden. Denne skelnen indeholder en forskel i hvilket niveau, der nås i undervisningen - højniveauet har simpelt hen tid til at nå længere med faget end de andre. Forskellen udgøres desuden af en forskellig vægtning af de studieforbereende og de alment dannende elementer. Højniveauet har en forholdsvis stor vægt på de studieforbereende elementer, mens mellemniveau, fællesfag, tilvalg lægger en større vægt på den samfundsfaglige almindelse.

Fællesfag, tilvalg og mellemniveau er altså ikke kun karakteriseret ved at være "mini-udgaver" af højniveauet, hvor man blot når mindre stof fra fagets discipliner. Der er tale om to forskellige vægtninger af fagets forskellige funktioner. Dette bør også fremgå af målformuleringerne for de forskellige niveauer.